

УДК [940.3/.5:37.026] : 929 (Каптерев П.)
DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.1256779>

ЛАРИСА ГЕРАСИМЕНКО

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3725-8681>
(Кременчук)

ПИТАННЯ ПІЗНАВАЛЬНОГО ІНТЕРЕСУ В ДИДАКТИЦІ П. КАПТЕРЕВА

У статті проаналізовано ідеї видатного педагога, психолога, філософа другої половини XIX – початку XX століття П. Каптерева щодо визначення пізнавального інтересу, його ролі в організації пізнавальної діяльності школярів, психологічних механізмів, особливостей, взаємозв'язку з іншими спонуками. На основі порівняльно-зіставного методу виявлено оригінальні ідеї видатного педагога. Охарактеризовано основні шляхи розвитку пізнавального інтересу: урізноманітнення змісту навчання; логічність, чіткість побудови навчальної інформації; використання наочних методів; спонукування розумової самодіяльності учнів тощо.

Ключові слова: навчання, пізнавальна діяльність, мотивація, пізнавальний інтерес, воля.

Постановка проблеми. Суспільно-економічні перетворення в Україні за часів становлення її державності зумовили реформування шкільної освіти і сформулювали низку актуальних проблем, представлених у концепції нової української школи: виховання щасливих, усебічно розвинених особистостей, здатних критично мислити; активних громадян, патріотів із чіткою суб'єктною позицією; інноваторів, готових до навчання впродовж життя, позитивно налаштованих до процесу пізнання. Реалізувати суспільні очікування дозволить глибоке зацікавлення дитини у здобутті нових знань і способів діяльності, що розширює її можливості, активізує бажання і сили працювати.

Не зважаючи на наявність ґрунтовних праць Л. Аристової, О. Дусаविцького, Б. Коротяєва, В. Лозової, В. Онищука, В. Паламарчук, О. Савченко, Г. Щукіної та інших, які розкривають проблему розвитку пізнавальних інтересів учнів, актуальним залишається пошук способів зацікавлення дітей у процесі навчання, активізації їх пізнавальної діяльності. Постає необхідність звернення до історії цього питання, вивчення наукових теорій корифеїв вітчизняної педагогічної думки, щоб усвідомити сьогодні помилки й здобутки своїх попередників, провести аналогії, вдосконалити сучасні способи заохочення дітей до навчання, розвитку в них інтересу до процесу пізнання. У зв'язку з цим вивчення педагогічної спадщини П. Каптерева, видатного гуманіста другої половини XIX – початку XX століття є своєчасним.

Аналіз останніх досліджень. У сучасній українській історико-педагогічній науці загальні етапи життєвого й творчого шляху П. Каптерева висвітлено Л. Бондар (2008), окремі положення теорії навчання охарактеризовано В. Вихрущ (2000) у контексті «критичної дидактики», аналіз дидактичної концепції видатного педагога представлено в монографії Л. Герасименко «Дидактична концепція П. Каптерева» (2013). Проте в цих роботах ідеї П. Каптерева щодо обґрунтування сутності пізнавального інтересу, його особливостей та шляхів формування не досліджувалися.

Мета статті – у контексті вітчизняної педагогіки другої половини XIX – початку XX століття охарактеризувати основні ідеї П. Каптерева щодо ролі інтересу у процесі шкільного навчання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вивчення педагогічного спадку П. Каптерева дає можливість відзначити, що задовго до теорії навчальної діяльності Д. Ельконіна, ним було обґрунтовано оригінальну ідею щодо сутності навчання, яке розглядалося як двобічний процес, який поєднував зовнішній (передачу культурних здобутків від старшого покоління молодшому) і внутрішній (саморозвиток учня) складники. Глибинна сутність навчання, на думку вченого, – зміни особистості школяра, зумовлені засвоєнням знань і вмінь. Тому найважливішим завданням педагогів мало бути сприяння саморозвитку учнів [5, 10, 11]. Науковець підносив цінність кожної окремо взятої особистості, її активної дієвої сутності, спрямованої на саморух і вдосконалення.

Це вимагало психологічного підґрунтя навчання: необхідність вивчення індивідуально-психічних властивостей дитини, закономірностей її розвитку, особливостей функціонування психічних процесів, спонукальної сфери та ін.. Тому одними з перших у творчості П. Каптерєва з'являються праці, у яких учений намагався пояснити психологічні механізми педагогічних явищ: «Закони асоціацій психічних явищ і їх використання в навчанні і вихованні» (1874), «Педагогічна психологія» (1876).

Питання психологізації дидактики порушували й попередники П. Каптерєва. Так, на думку педагогів-науковців М. Весселя, К. Ушинського, цей процес розпочався виходом статті М. Пирогова «Питання життя» (1856). На думку К. Ушинського, своєю вимогою виховати людину М. Пирогов повернув науку в площину «здорової педагогіки», яка ґрунтувалася на психологічному знанні. На важливості психології для організації навчання і виховання учнів наголошував у своїх працях і сам К. Ушинський, відзначаючи незадовільний стан психологічної науки, її теоретичну спрямованість, далеку від практики; малодоступність наукових перекладних видань у тогочасній Росії для широкого кола вчителів-практиків. Знайомство з психологією серед учителів другої половини XIX століття було рідкістю [16]. Це спонукало К. Ушинського напрацювати об'єктивні педагогічні рекомендації, які ґрунтувалися на психологічному знанні, у фундаментальній праці «Людина як предмет виховання» (1867): «Книга наша призначена не для психологів-спеціалістів, а для педагогів, які усвідомили необхідність вивчення психології для їх педагогічної справи» [16, с. 57].

П. Каптерєв глибоко вивчав праці вітчизняних і зарубіжних попередників М. Весселя, Й. Гербарта, А. Дістервега, М. Пирогова, Й. Песталоцці, К. Ушинського та інших. Розкриваючи значення психологічного знання в організації навчання, учений наголошував на необхідності мотивувати учнів і сприяти задоволенню їх інтересів, уважаючи, що усвідомлені потреби спонукають школярів до саморозвитку, досягнення власного ідеалу. Мотиви пізнання, самовдосконалення, як зазначав учений, викликані глибинними внутрішніми потребами особистості, сприяють відтворенню людської сутності, забезпечують виникнення діяльності, яка зумовлює позитивні зміни [5].

Однією з найважливіших спонук, які забезпечували активність учнів у процесі навчання і сприяли реалізації їх індивідуальності, інтелектуальному розвитку, на думку П. Каптерєва, були інтереси: «Звідси капітальна задача всієї дидактики – розвиток і зміцнення дитячих і юнацьких інтересів як першодвигунів усіх вправлянь, у тому числі й розумових» [5, с. 497].

Використання порівняльно-зіставного методу дозволяє констатувати, що М. Демков, С. Русова, В. Рутцен висловлювали близькі П. Каптерєву думки про важливість стимулювання й розвитку інтересів школярів. Зокрема, сучасниця П. Каптерєва С. Русова вважала інтерес «основним поняттям педагогічної науки» [14]. В. Рутцен, як і П. Каптерєв, розглядав цю спонуку як невід'ємний складник виховуючого навчання, зазначаючи, що ефективність впливу на особистість зростає, якщо навчальний матеріал цікавий, зрозумілий, потрібний учням, відповідає їх інтересам. А тому визначив інтерес як сполучну ланку між абстрактною думкою, почуттями та бажаннями [15]. М. Демков у працях «Педагогічні правила й закони» (1899), «Курс Педагогіки» (1917) визначає необхідність розвитку пізнавального інтересу як закон дидактики, а спонукання різнобічних інтересів уважає найважливішою метою освіти [2, 3].

Спираючись на праці Й. Гербарта, педагогіку якого П. Каптерєв уважав «педагогікою інтересу...», учений розглядав інтерес як важливу рушійну силу навчання, яка спонукає учнів до активного засвоєння знань. Суголосний з думкою вченого був і М. Демков: «Людина, яку надихає ... інтерес, працює не завдяки зовнішнім спонукам, не за винагороду, а завдяки безкорисному прагненню до знань: діяльність розуму й волі складають для неї глибоку потребу» [2, с. 150]. Порівняльно-зіставний метод дозволяє констатувати, що на відміну від своїх сучасних, які обмежувалися визначенням ролі пізнавального інтересу у процесі навчання, П. Каптерєв глибоко аналізує джерела виникнення теорії пізнавального інтересу, прагне пояснити механізми його формування з позиції психологічної науки, визначити його основні властивості, які б дозволили глибоко розкрити сутність цього феномену.

Логіко-системний аналіз наукових праць педагога [5, 6, 12] дозволив виявити три вихідні ідеї виникнення теорії пізнавального інтересу:

- навчання має приносити задоволення, дарувати радість, збуджувати сили учнів (Дж. Локк, Й. Базедов, І. Бецкой);
- доступність навчання, відповідність віковим особливостям дітей (Я. Коменський, Й. Песталоцці);
- необхідність врахування індивідуальних особливостей школярів (Я. Коменський, Дж. Локк, Ж.-Ж. Руссо).

Ці джерела вказують, що питання інтересу дитини розглядалося в контексті гуманізму, створення комфортних умов навчання і розвитку школярів. На думку педагога, загальне навчання не може бути насильно нав'язане кимось. Примус і покарання не мають бути основними стимулами активної роботи школярів на уроці. Учений переконаний, що реалізація пізнавальних інтересів дітей, задоволення діяльністю – найефективніші спонуки активності учнів.

П. Каптерев не погоджувався з Е. Клапаредом, який ототожнював інтерес із потребою, з інстинктом, вважаючи таке розуміння поняття «невиправдано широким». Для педагога-науковця інтерес мав суто психічне походження, не пов'язане з інстинктами, і відображав зміст духовного життя особистості. Заслугою П. Каптерева було те, що він розглядав інтереси учня як показник їх попереднього життя, результат дошкільного виховання у родині, тим самим підкреслюючи важливість раннього розвитку особистості, а також спадковості і взаємозв'язку між різними виховними впливами [5, 7]. Однак найважливішим для формування пізнавального інтересу, на думку вченого, був шкільний період, де мала вестися систематична, цілеспрямована робота, що спиралася на глибоке знання індивідуально-психічних властивостей учнів: «... педагогу, щоб сприяти утворенню міцних інтересів, слід поводитися дуже обережно, ретельно спостерігаючи за проявами духовного життя дитини» [5, с.513]

Студіювання праць П. Каптерева дозволяє констатувати ґрунтовність його теоретичної аналітики, якою було охоплено праці попередників і сучасників у галузі психології й педагогіки. Так, полемізуючи зі своїм сучасником, угорським ученим Л. Надем, який розглядав інтерес з позиції цінностей, ототожнюючи його з почуттям, П. Каптерев надав власне розуміння сутності інтересу. Не заперечуючи тісного взаємозв'язку між почуттями й інтересом, учений наголошував на тому, що вони являють собою різні поняття. Науковець зазначав: «Інтерес не почуття, це явище зовсім іншого, особливого порядку. Інтерес є прагнення до певної діяльності» [5, с. 510]. Воно обов'язково спонукає діяльність; якщо є інтерес, є й активність, спрямована на його задоволення [6]. Саме змістовність, визначеність спрямованості на конкретну діяльність і являє сутність інтересу в концепції вченого.

Вивчення праць П. Каптерева [5, 6, 12] дозволило виявити основні сутнісні ознаки інтересу, визначені педагогом: змістовність, динамічність, активність, тривале прагнення виконувати конкретну діяльність, захоплення нею, активізація фізичних і інтелектуальних зусиль, позитивні емоції.

Інтерес і емоції тісно пов'язані в теорії П. Каптерева. Цікава діяльність приємна, бо задовольняє глибокі внутрішні потреби й бажання особистості, викликаючи гармонію між духовним «я» людини та її діяльністю. Саме емоції забезпечують формування спонукального потенціалу, так як діти з небажанням виконують прохання, які містять логічні аргументи, але із задоволенням сприймають «мову почуттів»: «...торкаючись серця дитини, її здатності відчувати задоволення й незадоволення ми легко схилимо її до вчинків у потрібному напрямі» [9, с. 390]. Реалізація інтересів учнів у навчанні, як зауважував учений, викликає стан задоволення. Одним із перших у науці вчений наголосив на необхідності забезпечення позитивних емоцій у навчанні та вихованні: «Виховання ж має створювати людей бадьорих, життєрадісних, сильних, а не спраглих і слабких від непосильної освітньої роботи; воно має поєднувати в праці зусилля, напругу із задоволенням» [13, с. 20]. Вони, на думку П. Каптерева, мають супроводжувати дитину протягом усього шкільного життя, приносячи радість пізнання, інтелектуальної праці, спілкування з однолітками і вчителями.

Заслуга П. Каптерева полягає в тому, що він наголошував на необхідності привчити дітей отримувати задоволення не тільки від реалізованих інтересів, а й від очікування самої роботи, спрямованої на їх реалізацію, наголошуючи, що завдяки цьому здійснюється не тільки розвивальний, а й виховний вплив на особистість школяра [9]. Така позиція сприяла розвитку волі, моралі, виробленню свідомої, цілеспрямованої поведінки дітей у процесі навчання.

П. Каптерєв, глибокий знавець психології, наголошував, що крім спонукання діяльності, формування позитивного ставлення до неї, інтерес пов'язаний з увагою, активізацією вольових зусиль, завдяки чому забезпечується тривале зосередження на предметі діяльності. Педагог розглядав стан інтересу як протилежний розслабленню, в'ялості, стан, що потребує напруження сил, спрямування фізичної й духовної енергії у певному напрямі [5]. Таке розуміння інтересу П. Каптерєвим дозволило С. Ананьїну віднести вченого до волюнтаристського напрямку, прибічники якого розглядали інтерес як вольовий стан. П. Каптерєв розрізняв зовнішню і внутрішню волю. Зовнішня спрямовується на вдосконалення зовнішніх дій і вчинків, внутрішня: «цариця всередині нас, вона володарює над пристрастями, дає тон і спрямування спочатку внутрішньому особистісному життю, а потім і зовнішньому» [13, с. 24]. Педагог розглядав волю як рушійну силу спонук, яка впливала на боротьбу мотивів, оцінку інтересів, визначення пріоритетних серед них. У статті «Про недоліки волі в дітей» (1895) П. Каптерєв зазначав, що розвинена воля зумовлювала наполегливість поведінки у досягненні бажаної мети, єдність прагнень. Це дозволяло свідомо ставитися до оцінки та аналізу різних мотивів, інтересів, які випадково могли з'являтися у свідомості дитини, та підпорядковувати їй вчинки найбажанішому і найважливішому [9].

Аналіз праць науковців другої половини XIX – початку XX дозволяє констатувати неоднозначну оцінку здобутків ученого в розробці питань інтересів і пізнавального інтересу зокрема. Так, С. Ананьїн, якому належала праця, присвячена вивченню різних теорій інтересу в психолого-педагогічній науці «Інтерес за теоріями сучасної психології та педагогіки» (1915), зазначав, що визначення «інтересу» П. Каптерєвим сповнене протиріч: «...то інтерес у нього – прагнення, таким він виступає, коли автор намагається встановити саму його природу, то інтерес – почуття» [1, с. 342]. Сам же вчений, на відміну від П. Каптерєва, уважав проблему інтересу надуманою та неіснуючою. Тому пропонував прибрати з педагогіки і психології сам термін «інтерес», вважаючи його ненауковим, узятим з життя і таким, що позначає різні стани. Така позиція сучасника була неприйнята для П. Каптерєва, а його аргументи непереконалими: «Історія автора про інтерес без початку... Справа в тому, що автор шукає у психологів і педагогів термін «інтерес» і дає у своїй книзі історію терміна, а не історію кола відповідних термінів психолого-педагогічних ідей» [6, с. 689]. Відсутність об'єктивного ґрунтового аналізу історичних джерел поняття «інтерес» зумовило, на думку П. Каптерєва, спотворення його сутності: «...власне автор книги про «Інтерес», інтересом не цікавився» [6, с. 694].

Працюючи над розробкою способів розвитку пізнавального інтересу, П. Каптерєв приходив до висновку, що особистість не може відчувати однаковий інтерес до вивчення всіх наук. Тому вважав, що слід спрямовувати зусилля дитини на глибоке оволодіння кількома науками, до оволодіння якими в учня є задатки й інтерес. Цю думку вченого поділяв і його сучасник К. Яновський, визначаючи необхідність стимулювання інтересу учнів до 1–2 навчальних предметів, щоб не розпорошувати здібності дитини на нецікаві для неї види діяльності [17].

Однак відзначимо, що П. Каптерєв велике значення приділяв і загальній підготовці учнів: «Загалом ідеал педагога...не скороспіла, хоча б і геніальна односторонність, а різнобічність, з пізнавальним інтересом, відповідним віку, з домінуванням одного, найбільш повного та плідного прагнення, зумовленого основною здібністю. Однобічності розуму неможливо запобігти, але вона має коригуватися серйозною загальною освітою та розвитком, інакше психічний склад людини буде дещо спотворений» [5, с. 276]. Отже, плекання домінантних інтересів не означає обмеження учнів виключно тими предметами, які цікавлять їх найбільше. Учений переконливо доводив необхідність гармонійного розвитку. Це спонукало П. Каптерєва до розробки класифікації інтересів, що ґрунтувалася на врахуванні особливостей змісту діяльності, властивій школярам: фізичні (схильність до ігор, спорту, мисливства, подорожей); розумові (інтерес до фактів із повсякденного життя, інтерес до розуміння наукових фактів, понять); естетичні (інтерес до прекрасного); соціальні (сімейні, товарисько-шкільні, суспільні (національні й загальнолюдські); вольові (інтерес самокерування, інтерес до керування іншими) [5]. Ця класифікація відображає різносторонність дитини: власне здоров'я, інтелект, взаємодію з іншими, процеси самокерування і саморегуляції – плекання якої дозволить їй бути повноцінною, цілісною особистістю.

Кожен із цих видів, як зауважував учений, має два головні періоди розвитку: захоплення і глибинний інтерес, що спонукав до ґрунтового оволодіння теоретичними знаннями. Оцінюючи класифікацію інтересів П. Каптерєва, його сучасник С. Ананьїн указував на невідповідність розуміння інтересу як захоплення конкретним видом діяльності й визначеними видами інтересів,

які відображають найважливіші види діяльності (розумові, естетичні, соціальні, вольові інтереси): «Цим самим поняття переваги, визначеності в напрямі діяльності дитини, мовби знищується. Інтерес виявляється просто прагненням до діяльності взагалі, а не до конкретного виду» [1, с. 343]. Спростовуючи дане зауваження, слід зазначити, що П. Каптерев, хоча й наполягав на необхідності спрямовувати інтерес на конкретний вид діяльності, все ж зазначав важливість збереження рівноваги і гармонії між різними інтересами. Тому запропонована ним класифікація у контексті теорії вченого цілком закономірна [4].

Велике значення пізнавального інтересу в активізації пізнання зумовило детальну розробку вченим методів його формування. Логіко-системний метод дослідження дозволив узагальнити ідеї П. Каптерева і визначити такі основні способи:

- роз'яснення особистісної та суспільної значущості знань, пізнання; наведення прикладів зв'язку теоретичних знань із реальним життям;
- особистий приклад педагога, глибоке захоплення пізнанням, прагнення до постійного особистісного і професійного зростання;
- урізноманітнення змісту навчання відповідно до інтересів учнів, використання цікавих фактів; логічність, чіткість побудови навчальної інформації;
- використання наочних методів: демонстрацій, ілюстрацій, проведення дослідів;
- спонукання розумової самодіяльності учнів, використовуючи евристичні методи, дискусії, обговорення «гострих питань»;
- зменшення навчального навантаження, щоб забезпечити учням можливість реалізовувати свій пізнавальний інтерес;
- організація ручної праці (залежно від змісту навчального предмета) – моторне відтворення змісту засвоєного для кращого оволодіння знаннями.

Застосування прогностичного методу дослідження уможливило актуалізацію педагогічних ідей П. Каптерева в умовах сучасного навчально-виховного процесу й сприяло визначенню можливостей їх практичного використання у розв'язанні нагальних завдань педагогічної теорії й практики сьогодення. Освітні ініціативи вченого співпадають зі стратегічними завданнями розвитку шкільної освіти – глибока гуманізація педагогічного процесу: спрямування на саморозвиток учня, створення емоційно позитивної атмосфери у процесі навчання, удосконалення змісту навчання відповідно до інтересів учнів, стимулювання самодіяльності задля реалізації інтересів дітей, формування їх суб'єктної позиції тощо.

Висновки. Таким чином, пізнавальний інтерес у дидактиці П. Каптерева являє собою надважливу спонуку процесу пізнання, що активізує діяльність і породжує задоволення нею. Пізнавальний інтерес, на думку вченого, має стати основою організації шкільного навчання для забезпечення можливості саморозвитку кожного учня в умовах педагогічного процесу. Пізнавальний інтерес тісно пов'язаний з емоціями, волею, що зумовлює тривалу спрямованість активності учнів та глибоке задоволення виконаною роботою. Методи розвитку пізнавального інтересу охоплюють різні аспекти дидактичної системи педагога (цілі, зміст, методи, форми навчання). За умови правильної організації педагогічного процесу пізнавальний інтерес має перерости в стійке прагнення дитини розширювати власний досвід і самовдосконалюватися.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- 1 Ананьин С. А. Интерес по учению современной психологи и педагогики / С. А. Ананьин. – К.: Тип. о-ва «Петр Барский в Киеве», 1915. – 500 с.
- 2 Демков М. И. Курс педагогики / М. И. Демков. – 5-е изд., без перемен. – Ч. 1: Основы дидактики и методики. – Пг.: Думнов, 1917. – 354 с.
- 3 Демков М. И. Педагогические правила и законы / М. И. Демков // Педагогический сборник. – 1899. – № 8. – С. 87–113.
- 4 Герасименко Л. В. Дидактична концепція П. Каптерева / Л. В. Герасименко. – Кременчук: Видавництво ПП Щербатих О. В., 2013. – 456 с.
- 5 Каптерев П. Ф. Дидактические очерки. Теория образования / П. Ф. Каптерев // Избранные педагогические сочинения; под ред. А. М. Арсеньева. – М.: Педагогика, 1982. – С. 270–653.

- 6 Каптерев П. Об интересе обучения / П. Каптерев // Педагогический сборник. – 1916. – № 5. – С. 683–699.
- 7 Каптерев П. Ф. Об общественно-нравственном развитии и воспитании / П. Ф. Каптерев // Энциклопедия семейного воспитания. – 1908. – Вып. LVI. – 38 с.
- 8 Каптерев П. О влиянии воли на познавательные процессы / П. Каптерев // Женское образование. – 1877. – № 9. – С. 520–533.
- 9 Каптерев П. О недостатках воли у детей / П. Каптерев // Воспитание и обучение. – 1895. – № 11. – С. 385–414.
- 10 Каптерев П. Ф. О саморазвитии и самовоспитании / П. Ф. Каптерев // Педагог. – 1999. – № 7. – С. 73–84.
- 11 Каптерев П. Ф. Педагогический процесс / П. Ф. Каптерев // Избранные педагогические сочинения ; под ред. А. М. Арсеньева. – М.: Педагогика, 1982. – С. 163–232.
- 12 Каптерев П. Ф. Свободная школа / П. Ф. Каптерев // Педагогический сборник. – 1908. – № 5. – С. 376–392.
- 13 Каптерев П. Ф. Что может сделать школа для развития характера учащихся / П. Ф. Каптерев // Избранные педагогические сочинения ; под ред. А. М. Арсеньева. – М. : Педагогика, 1982. – С. 75–91.
- 14 Русова С. Ф. Нова школа / С. Ф. Русова // Вибрані педагогічні твори. – К.: Освіта, 1996. – С. 207–219.
- 15 Рутцен В. К вопросу о воспитывающем обучении / В. Рутцен // Образование. – 1900. – № 6. – С. 56–65.
- 16 Ушинский К. Д. Человек как предмет воспитания. Опыт педагогической антропологии / К. Д. Ушинский // Избранные произведения. – М.: Учпедгиз, 1956. – Т. 8. – 498 с.
- 17 Яновский К. Мысли о воспитании и обучении / К. Яновский. – С.-Петербург: Тип. И. Н. Скороходова, 1900. – 299 с.

REFERENCES

1. Anan'in S. A. Interes po ucheniyu sovremennoj psikhologii i pedagogiki / S. A. Anan'in. – K.: Tip. o-va «Petr Barskij v Kieve», 1915. – 500 s.
2. Demkov M. I. Kurs pedagogiki / M. I. Demkov. – 5-e izd., bez peremen. – CH. 1: Osnovy didaktiki i metodiki. – Pg.: Dumnov, 1917. – 354 s.
3. Demkov M. I. Pedagogicheskie pravila i zakony / M. I. Demkov // Pedagogicheskij sbornik. – 1899. – № 8. – S. 87–113.
4. Gerasimenko L. V. Didaktichna kontseptsiya P. Kaptereva / L. V. Gerasimenko. – Kremenichuk: Vidavnistvo PP SHHerbatikh O. V., 2013. – 456 s.
5. Kapterev P. F. Didakticheskie ocherki. Teoriya obrazovaniya / P. F. Kapterev // Izbrannye pedagogicheskie sochineniya; pod red. A. M. Arsen'eva. – M.: Pedagogika, 1982. – S. 270–653.
6. Kapterev P. Ob interese obucheniya / P. Kapterev // Pedagogicheskij sbornik. – 1916. – № 5. – S. 683–699.
7. Kapterev P. F. Ob obshchestvenno-nravstvennom razvitii i vospitanii / P. F. Kapterev // Entsiklopediya semejnogo vospitaniya. – 1908. – Vyp. LVI. – 38 s.
8. Kapterev P. O vliyanii voli na poznatel'nye protsessy / P. Kapterev // Zhenskoe obrazovanie. – 1877. – № 9. – S. 520–533.
9. Kapterev P. O nedostatkakh voli u detej / P. Kapterev // Vospitanie i obuchenie. – 1895. – № 11. – S. 385–414.
10. Kapterev P. F. O samorazvitii i samovospitanii / P. F. Kapterev // Pedagog. – 1999. – № 7. – S. 73–84.
11. Kapterev P. F. Pedagogicheskij protsess / P. F. Kapterev // Izbrannye pedagogicheskie sochineniya ; pod red. A. M. Arsen'eva. – M.: Pedagogika, 1982. – S. 163–232.
12. Kapterev P. F. Svobodnaya shkola / P. F. Kapterev // Pedagogicheskij sbornik. – 1908. – № 5. – S. 376–392.
13. Kapterev P. F. Chto mozhet sdelat' shkola dlya razvitiya kharaktera uchashhikhsya / P. F. Kapterev // Izbrannye pedagogicheskie sochineniya ; pod red. A. M. Arsen'eva. – M. : Pedagogika, 1982. – S. 75–91.

14. Rusova S. F. Nova shkola / S. F. Rusova // Vibrani pedagogichni tvori. – K.: Osvita, 1996. – S. 207–219.
15. Ruttsen V. K voprosu o vospityvayushhem obuchenii / V. Ruttsen // Obrazovanie. – 1900. – № 6. – S. 56–65.
16. Ushinskij K. D. Chelovek kak predmet vospitaniya. Opyt pedago-gicheskoy antropologii / K. D. Ushinskij // Izbrannye proizvedeniya. – M.: Uchpedgiz, 1956. – T. 8. – 498 s.
17. Yanovskij K. Mysli o vospitanii i obuchenii / K. Yanovskij. – S.-Peterburg: Tip. I. N. Skorokhodova, 1900. – 299 s.

LARYSA HERASYMENKO

MATTERS OF COGNITIVE INTEREST IN P. KAPTEREV DIDACTICS

The article analyzes P. Kapterev's definition of students' cognitive interest, its role in the organization of a cognitive activity, its peculiarities and its relations with other motives. The original ideas of the outstanding teacher have been revealed on the basis of a comparative method. With the help of retrospective and logical-system methods it has become possible to give a sufficient insight into the definition of training. For the first time in the science of the second half of the XIX century training was considered as a self-development of student's personality in the process of knowledge and skills mastering. That definition provoked the further investigation of a study motivation and a cognitive interest. The main significant aspects of a learning interest discovered by the outstanding teacher are the following: the meaningfulness, dynamism, activity, strong wish to perform a certain activity which is accompanied by the high spirit and positive emotions. Special emphasis has been placed on the need to teach children to do a systematic and conscientious work, to take enjoyment not only in realized interests, but in the expectations of the work itself. This position contributed to the development of a conscious, deliberate behavior of children, which was especially important during the training process. It has been characterized the relationship of learning interest with feelings, positive emotions and the will.

Also, it has been established that while determining the ways of formation of a cognitive interest P. Kapterev based on the natural inclinations of young students. However, the scientist stressed on the need to develop a huge range of interests to ensure harmonious development of a person as a whole human being. The main ways of a cognitive interest development have been distinguished: the variety of learning content, the use of interesting facts; logic, clearness of educational information; the use of visual methods (demonstrations, illustrations, experiments); the motivation for students mental self-learning activities with the help of heuristic methods; implementation of academic discussions, discussions of acute issues; the organization of manual labor (depending on the content of the subject) to cope with the curriculum better.

Key words: *learning, cognitive activity, cognitive interest, motivation, will.*

Одержано 24.01.2018р.